

UN COMPLEX APARTINÂND FINALULUI EPOCII BRONZULUI, DESCOPERIT LA ORADEA/CIMITIRUL RULIKOWSKI

Călin GHEMIȘ*,
Gruia Fazecaș**,
Doru Marta***

AN ARCHAEOLOGICAL COMPLEX, BELONGING THE THE BRONZE AGE, UNCOVERED AT ORADEA/RULIKOWSKI CEMETERY

Abstract

In 2001 there were discovered several archaeological complexes on the excavation carried out for the construction of the ring road of Oradea. One of them makes the subject of our paper as it can be interpreted as a ritual context.

The filling consists of one level composed of black earth mixed with ashes and burnt pieces of soil. Recovered materials consist solely of ceramics, about the center of the complex was deposited a midsize river boulder. A part of the pottery was burned secondary and some fragments are deformed because of this.

Among the discoveries it is noted the lower half of a cup of medium size, with strong traces of secondary burning, decorated with fluted knobs, two cups, including one with the walls pushed outward, channeled, the vessel body was ornamented with incisions disposed in arcade together with a chariot wheel fragment.

For the chronology of this complex, among other pieces, it is noted a vessel with walls in „S” shape, which is on the outside rows of stitching a strip of successive triangular specific to the late phase of Wietenberg culture. This complex is similar to those known at Șimleu Silvaniei (Sălaj county) or Palota and Girișu de Criș (Bihor county), their main feature is the presence of local material, associated with Wietenberg elements in closed complexes.

The length of this time horizon is difficult to determine, but as F. Gogâltan highlighted at the time of Șimleu Silvaniei pit publication, this not exceed the range of Reinecke Br. C period, Late Bronze Age I, second part of the II-nd millenia BC.

Keywords: Late Bronze Age, Acculturation, Otomani Culture, Hajdúbagos/ Pișcolt-Cehăluț Group, Pottery, Chronology.

Pe parcursul cercetărilor arheologice de salvare prilejuite de construirea drumului de centură a orașului Oradea, în vara anului 2001, au fost descoperite câteva complexe arheologice, dintre care unul face obiectul studiului de față¹.

Zona este amplasată în imediata apropiere a cimitirului Rulikowski (Pl.I, nr. 2 - „planul de situație” al descoperirilor cunoscute din zona cimitirului în anii '70 ai secolului

* Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, ereshu@yahoo.com.

** Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, gruia74@yahoo.com.

*** Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, dorumarta67@yahoo.com.

¹ Alături de semnataii acestor rânduri, din colectivul de cercetare au făcut parte: dr. Sorin Bulzan, Mihaela Ciușescu, Lakatos Attila și, pe atunci, elevul Victor Sava.

trecut²), de unde provin o serie de materiale arheologice publicate de-a lungul timpului de către cercetătorii care s-au ocupat de sfârșitul epocii bronzului în acest areal³.

Într-un articol mai vechi, N. Chidioșan menționează cercetări arheologice efectuate în 1961 în această zonă, subliniind existența aici a unei așezări cu două niveluri aparținând fazei a III-a a culturii Otomani⁴. Din păcate, până în prezent nu cunoaștem alte date referitoare la aceste cercetări.

O mențiune deosebită o merită descoperirea întâmplătoare în stratul aparținând epocii bronzului a două mâini umane mumificate (Pl.IX, nr.1-2). Din datele cunoscute până în prezent, rezultă că mumificarea nu a fost una intenționată, cele două mâini de copil păstrându-se datorită unor cauze naturale⁵. Informații suplimentare referitoare la această importantă descoperire nu avem, deocamdată.

Deoarece lucrările de construcție erau avansate la data ajungerii noastre acolo, nu am putut face observații de natură stratigrafică amănunțite (Pl.I, nr.3), mare parte a aliniamentului centurii fiind decopertat.

Complexul a fost identificat la suprafață, în urma cercetărilor perieghetice, el se contura în lutul galben ca o pată, cu marginile neregulate (Pl.I, nr.4, Pl.II, nr.1-3). Dimensiuni: 2,00x1,88m, adâncimea de conturare a complexului era de 0,60m, adâncimea maximă, 1,40m. Fundul gropii a fost albiat.

Umplutura consta dintr-un singur nivel constituit din pământ negru, amestecat cu cenușă și bucăți de pământ ars. Materialele recuperate au fost exclusiv din ceramică. Pe fundul complexului a fost depus un bolovan de râu, de dimensiuni medii, tot pe fundul gropii în faza inițială de umplere a fost de asemenea depusă o piesă circulară din lut asemănătoare pânișoarelor de lut descoperite în mediul slav timpuriu.

O parte a ceramicii depuse a fost arsă secundar, înainte de a fi depusă în groapă, unele fragmente fiind deformate datorită arderii secundare puternice.

Dintre recipientele descoperite se remarcă fragmentul unui castron ornamentat pe buză cu un șir de proeminente triunghiulare, sub diametrul maxim apar proeminente conice delimitate în partea superioară de linii simple incizate, profilul buzei recipientului era puternic evazat, gâtul arcuit și corpul rotunjit, pasta din care a fost confecționat recipientul face parte din categoria semifină, ca și degresant s-a folosit în pastă nisip bine ales. Culoarea inițială a vasului nu o putem ști însă, datorită arderii secundare mocnite recipientul are o culoare cenușie (Pl.II, nr.4). Peretele unei cănițe, confecționată din pastă semifină, pereții uniform neteziți, recipientul avea pereții arcuiți, buza puțin evazată și tăiată drept, toarta a fost realizată în bandă și supraînălțată față de buză, ornamentica piesei a fost realizată exclusiv prin incizie, pe umăr au fost realizate benzi de linii dispuse vertical pe corpul recipientului, delimitate de un șir de puncte, sub diametrul maxim în aceeași manieră au fost realizate fascicule de linii dispuse orizontal pe corp și delimitate de câte un șir de puncte, la baza torții a fost realizată o proeminență conică, fundul este marcat cu două linii, pe suprafața exterioară a fost incizat un motiv cruciform realizat în aceeași manieră ca și ornamentele de pe corp (Pl.III, nr.1). Jumătatea inferioară a unei căni de dimensiuni medii, cu urme puternice de ardere secundară, ornamentată cu proeminente canelate, confecționată din pastă semifină cu degresant constituit din nisip fin și pietricele, corpul recipientului este bombat, deasupra diametrului maxim apare o mică torțiță perforată, fundul căni a fost marcat cu o linie fin incizată. Din acest recipient se păstrează doar partea inferioară (Pl.III, nr.2). Căniță confecționată din pastă semifină, bine frământată, pereții neteziți uniform, corpul recipientului este tronconic, fundul îngust, buza este puțin evazată, toarta este supraînălțată, culoare brun-cărămizie (Pl.III, nr. 3).

² Planul ne-a fost pus la dispoziție de regretata dr. Doina Ignat.

³ Foltiny, S.,- *Zum problem der Sogenannten „Pseudo-Protovilannovaurnen“, Origini II*, Roma 1968, 333-356., Horedt, K.,- *Problemele ceramicii din perioada bronzului evoluat în Transilvania*, în, *St. Com., Bruckenthal*, 13, 1967, p. 137-156.

⁴ Chidioșan, N.,- *Contribuții privind epoca bronzului pe teritoriul orașului Oradea*, în, *Crisia*, IX, 1981, p. 59-67., și nota nr.18.

⁵ Russu, I.G.,- *Studiu paleohistologic a două mâini mumificate datînd din epoca bronzului*, în, *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, p. 469-475.

Fragment dintr-o ceașcă confecționată din pastă semifină cu degresant constituit din nisip fin, buza piesei este netezită drept, gâtul este drept iar corpul bombat, ornamentele piesei au fost realizate exclusiv prin incizie, astfel pe gât apare o linie orizontală, pe corp au fost realizate benzi de linii fin incizate dispuse în spirală cu capete ascuțite, spațiul dintre aceste linii a fost umplut cu impresiuni succesive neregulate (Pl.III, nr.4).

Fragment dintr-o ceașcă confecționată din pastă semifină/fină, bine frământată, cu pereții neteziți uniform, recipientul avea buza evazată cu marginea rotunjită, gâtul îngust și arcuit. Corpul piesei este bombat, pe suprafața exterioară a recipientului, prin incizie, au fost obținute grupe de linii dispuse pe buza lobată a ceștii. Deasupra diametrului maxim al recipientului apar două linii paralele, alte două linii paralele sunt plasate sub diametrul maxim al recipientului. Diametrul maxim al piesei a fost ornamentat prin canelare, au fost realizate caneluri scurte dispuse vertical pe corp (Pl.III, nr.5).

Obiect din lut, de formă circulară, secțiunea acestuia este plan-convexă, a fost confecționat dintr-o pastă semifină/grosieră, arderea este uniformă, iar culoarea cărămizie, pe suprafața concavă a piesei au fost realizate două impresiuni, una circulară dispusă aproximativ în centrul piesei, o alta neregulată, spre marginea piesei (Pl.III, 6).

Dintre fragmentele recuperate din umplutura gropii, majoritatea provin de la cești (Pl.V, nr.9-17., Pl.VI, nr. 3,6., Pl.VII, nr. 1,3,5,9,10,13,14.), căni (Pl.VI, nr.1,4., Pl. VII, nr. 6,8.), oale cu pereții arcuiți de dimensiuni medii (Pl.IV, nr.1,3,4., Pl.V, nr. 5,6., Pl.VI, nr.7, 10-12.), câteva fragmente provin de la recipiente cu buze evazate sau drepte (Pl.IV, nr.7, 9, 10., Pl.V, 1, 2, 8.), vase afumătoare (Pl.V, nr.7., Pl.VII, nr. 4), vase miniaturale (Pl.IV, nr. 6., Pl.V, nr. 3,4). Au mai fost recuperate o serie de fragmente de forme atipice a căror apartenență la o formă ceramică sau alta este incertă (Pl.VI nr.9,11., Pl.VII, nr. 2, 7, 11, 12, 15, 17.), fundurile în marea lor majoritate provin de la oale de dimensiuni medii (Pl. 7, nr. 1-14.). O mențiune deosebită o merită fragmentul de la Pl.VI, nr. 8 ce provine de la un vas-vatră.

De asemenea, în umplutura gropii a fost descoperit un bolovan de râu de dimensiuni medii: 22,00x13,00cm.

*
* * *

Cercetări referitoare la această perioadă, din spațiile vecine, au contribuit substanțial la umplerea acestui „gol” prin publicarea unor cercetări mai vechi sau descoperirea⁶, publicarea⁷ și republicarea⁸ unora noi.

O altă constatare care trebuie subliniată aici este aceea că, o dată cu emigrarea lui I. Ordentlich, T. Bader, mai apoi a lui N. Chidioșan, preocupările legate de sfârșitul culturii Otomani din vestul și nord-vestul Transilvaniei scad considerabil.

Contribuțiile semnate de I. Nemeti, T. Bader, C. Kacso sau I. Emődi, pentru spațiul românesc, deși esențiale se raportează la materiale mai vechi și la realități istoriografice/arheologice tributare anilor '80 ai secolului trecut, mai puțin la cercetări noi.

Principalele discuții s-au purtat în jurul acceptării sau desființării „fazei Otomani IV”, așa cum fusese aceasta definită de I. Ordentlich sau T. Bader⁹.

⁶ Marta, L.,- *The Late Bronze Age Settlements of Petea-Csengersima*, Satu Mare, 2009, 343 p.

⁷ Bejenariu, I., Lako, E.,- *Despre sondajul arheologic de la Cehei „Misig” 1987*, în, *Acta, M.P.*, XX, 1996, p. 11-33., Bejenariu, I., Lako, E.,- *Contribuții la cunoașterea Bronzului Târziu din Nord-Vestul României. Așezarea de la Crasna*, în, *Acta.M.P.*, XXIII/1, 2000, p. 153-219., Bejenariu, I.,- *Late bronze Age in the Depression of Șimleu*, în, Kacso, C., (ed) – *Der Nordkarpatische Raum in der Bronzezeit*, Bibliotheca Marmatia, I, Baia Mare 2001, p. 157-174.

⁸ Este cazul de exemplu a materialelor provenite din cercetările Evei Lako de la Zăuan „Banffy tag”, publicate în 2001, vezi Bejenariu, I.,- *Late bronze Age in the Depression of Șimleu*, în, Kacso, C., (ed) – *Der Nordkarpatische Raum in der Bronzezeit*, Bibliotheca Marmatia, I, Baia Mare 2001, p. 170, Pl. IV., aceeași planșă, din 2001, este republicată într-un alt articol de sinteză nouă ani mai târziu: Bejenariu, I.,- *Aspects of the Late Bronze Age Cultural Evolution in Northwestern Romania (the Upper Barcău and Crasna Rivers)*, în, *St. Com. Satu-Mare*, XXVI/1, 2010, p.235-247, pl.II.

⁹ Ordentlich, I.,- *Cercetările arheologice de la Otomani și Sălcea și locul lor în contextual culturii Otomani*,

„Umplerea” de înțeles a acestui concept, redefinirea lui sub numele de „Otomani-Cehăluț” „Hajdubagos” sau „Cehăluț/Hajdubagos” a părut suficientă pentru a elimina din istoriografie noțiunea de „fază Otomani IV”, mai mult, apariția unor materiale datate larg „Bronz C/D- Ha.A₁” la Biharea, dar care în realitate aparțin unui orizont pre-Igrița, a dus la o „complicare” substanțială a lucrurilor în ultimele decade ale secolului trecut¹⁰.

O serie de studii și articole semnate de I. Nemeti¹¹ și sintetizate în anul 2009¹² au pus în lumină o serie de materiale anterior denumite de autor: Otomani III¹³, post Otomani III¹⁴ sau Hajdubagos/Pișcolt-Cehăluț¹⁵, care în opinia sa acoperă perioada Br.D, în zona vestică a Transilvaniei.

Sintetizând informațiile arheologice legate de sfârșitul culturii Otomani, T. Bader plasează faza a IV-a a culturii pe parcursul Br.D, așadar o perioadă de timp destul de scurtă¹⁶.

O serie de studii și articole semnate de C. Kacso pun în circulație atât piese din bronz, cât și o serie de teorii legate de cronologia și apartenența culturală a acestor descoperiri. Ideea de bază a cercetătorului băimărean este aceea că evoluția culturii Otomani încetează la sfârșitul perioadei Koszider, când pe fond Otomani se formează alte grupuri culturale: Cehăluț și Igrița¹⁷, care acoperă intervalul cronologic anterior apariției sau mai bine spus formării culturii Gava.

Preocupat de problemele de cronologie dar și de evoluțiile culturale din Transilvania intracarpatică, V. Vasiliev trece în revistă în câteva rânduri și materialele aparținând finalului epocii bronzului din acest spațiu geografic, analizând opiniile enunțate legate de cronologia celor două grupuri formate pe fond Otomani: Cehăluț și Igrița¹⁸.

Cu ocazia cercetărilor de la Biharea, au apărut o serie de complexe și materiale aparținând epocii bronzului publicate de S. Dumitrașcu în câteva rânduri¹⁹ și care o parte par a fi contemporane parțial cu descoperirile prezentate aici.

rezumat, TD, Iași, 1973, p. 15., Bader, T.,- *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, 1978, p. 132.

¹⁰ Vezi de exemplu Dumitrașcu, S.,- *O nouă cultură arheologică protoistorică recent descoperită și studiată: cultura Biharea (Br.CD-Ha A₁)*, în, *Carpica*, 15, 1983, p. 105-116.

¹¹ Nemeti, I.,- *Descoperiri funerare din epoca bronzului în zona Careiului*, în, *Satu Mare Studii și Comunicări*, 1, 1969, p. 57-71., idem, - *Descoperiri de la sfârșitul epocii Bronzului în zona Careiului*, în, *S.C.I.V.A.*, 29, 1, 1978, p. 99-122., idem, - *Descoperiri arheologice din hotarul orașului Carei*, în, *Satu Mare Studii și Comunicări*, 5-6, 1981-1982, p. 167-182, idem, - *Contribuții la cunoașterea sfârșitului epocii bronzului din nord-vestul României*, *Symp. Thr.* 5, 1987, Miercurea Ciuc, p.110-111., idem,- *Contribuții la cunoașterea sfârșitului epocii bronzului din vestul României*, în, *S.C.I.V.A.*, 41, 1, 1990, p. 19-54., idem, - *Câteva considerații privind descoperirile funerare din epoca bronzului din nord-vestul României*, în, *Satu Mare St. Com.*, 13, 1996, p. 27-55. mai recent Nemeti, I.,- *Acâș - Râțul lui Veres (Veres-Ret). The Late bronze Age settlement*, în, *Satu Mare Studii și Comunicări*, XXVI, 1, 2010, p. 265-316. cu bibliografia mai veche.

¹² Nemeti, I.,- *A Hajdubagos/Pișcolt-Cehăluți csoport*, în, *J.A.M.Evk*, LI, 2009, p. 31-53., idem.- *The Hajdubagos/Pișcolt-Cehăluț group*, în, *Bronze Age Communities in Carpathian Basin*, Bibliotheca Musei Marisiensis, Seria Archaeologica, Cluj-Napoca, 2009, p. 203-221.

¹³ Nemeti, I.,- *Descoperiri funerare din epoca bronzului în jurul Careiului*, în, *St. Com. Satu-Mare*, I, 1969, p. 2-16.

¹⁴ Nemeti, I.,- *Descoperiri de la sfârșitul epocii bronzului în zona Careiului*, în, *S.C.I.V.A.*, 29/1, 1978, p. 99-122.

¹⁵ Nemeti, I.,- *The Hajdubagos/Pișcolt-Cehăluț Group*, în, *Bronze Age Communities in the Carpathian Basin*, Cluj-Napoca, 2009, p.203-223, cu bibliografia veche.

¹⁶ Bader, T.,- *Bemerkungen zur Bronzezeit im Karpatenbecken Otomani/Fuzesabony-Komplex*, în, *Jahreschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte*, 80, 1998, p. 43-108.

¹⁷ Kacso, C.,- *Bronzul târziu în Nord-Vestul României*, în, *Symp. Thrac*, 8, Carei-Satu Mare, 1990, p. 41-50., Kacso, C.,- *Faza finală a culturii Otomani și evoluția culturală ulterioară acesteia în nord-vestul României*, în, *Satu Mare St. Com.*, XIV, 1997, p. 85-110.

¹⁸ Vasiliev, V.,- *Les Recherches consacrées au Premier Age du fer en Transylvanie. Resultats et problemes*, în, *Thr. Dac.*, XVI, 1-2, p. 93-98., sau, mai nou, Vasiliev, V.,- *Despre Grupul cultural Igrița*, în, *Acta. M. P. XXX*, 2004, p. 133 – 140.

¹⁹ Dumitrașcu, S., Emődi, I.,- *Materiale arheologice de la sfârșitul epocii bronzului descoperite la Biharea*, în, *ActaMP*, 1980, p. 47-55., Dumitrașcu, S., - *O nouă cultură arheologică protoistorică recent descoperită și studiată: Cultura Biharea (Br. CD- Ha A₁)*, în, *Carpica*, XV, 1983, p. 105-116., Dumitrașcu, S., Emődi, I.,- *Descoperiri arheologice hallstattiene de la Biharea*, în, *Ziridava*, 13, 1981, p. 75- 109., Dumitrașcu, S.,- *Biharea. Săpăturile arheologice din anii 1973-1980*, Oradea, 1994, p.

Materiale recuperate din jurul Oradei și nu numai sunt puse în circuit științific de J. Emődi²⁰, dintre acestea o atenție deosebită o merită așezarea de la Palota, asupra căreia vom reveni în aceste rânduri.

Între opiniile legate de sfârșitul culturii Otomani dar și a materialelor de factură Otomani descoperite în situri din Transilvania, o mențiune deosebită o merită studiul lui J. Muller, dedicat descoperirilor Otomani din Transilvania²¹, autorul reluând o serie de materiale, reunite anterior de M. Rotea sub denumirea de Badeni III-Deva²².

Din această succintă trecere în revistă a principalelor contribuții bibliografice la problema sfârșitului culturii Otomani rezultă că, încă din anii '70 ai secolului XX, noțiunea de „fază Otomani IV” începe să aibă o altă accepțiune decât cea inițială formulată de I. Ordentlich sau T. Bader.

Descoperirilor de la Palota Veche²³, Oradea-Pepinieră²⁴, Biharea²⁵, Valea lui Mihai-Groapa cu lut, Valea lui Mihai-str. Izvorului²⁶ li se adaugă cele de la Valea lui Mihai-Uj Sargafoldes godor, Poiana-La Pădure, Oradea-Sere, Suplacu de Barcău-Lapiș²⁷, Suplacu de Barcău-Dealul Roșu²⁸, încă nepublicate sau publicate parțial, dar care par să aparțină unui orizont cultural comun.

În Crișana sudică, materiale *contemporane* cu cele amintite mai sus pot fi citate cele de la Cefa²⁹. Este vorba despre două gropi probabil rituale publicate de colegul I. Crișan.

Pentru încadrarea cronologică a ceramicii de la Oradea, alături de alte fragmente se remarcă un recipient cu pereții în formă de „S”, care are pe exterior o bandă de șiruri de împunsături succesive triunghiulare, specifice fazei târzii Wietenberg.

Din punct de vedere cultural, complexul aparține orizontului de mixtură care se formează pe fondul Otomani și în care este de remarcat prezența unor materiale străine.

Astfel de complexe sunt cunoscute de la Șimleu Silvaniei (jud. Sălaj) sau Palota (jud. Bihor), caracteristica lor principală este prezența materialului autohton, asociat cu elemente Wietenberg sau cu alte elemente.

Durata în timp a acestui orizont este dificil de stabilit foarte clar în stadiul actual al cercetărilor, însă după cum sublinia F. Gogâltan, la momentul publicării gropii de la Șimleu acestea nu depășesc intervalul Reinecke Br.C³⁰. Credem că publicarea unor analize C14 din complexe sau așezări contemporane acestui orizont cronologic va rezolva problema evoluției în timp a comunităților din acest spațiu³¹.

²⁰ Emődi, J.,- Așezarea din epoca bronzului de la Palota veche, în, *Eph.Nap.* XII, 2002, p. 5-35.

²¹ Muller, J.,- „Otomani” in Siebenburgen? Fragen zur Mittleren Bronzezeit im Westen Rumaniens, în, *Transsilvanica. Archäologische untersuchungen zur alteren geschichte des Sudostlichen Mitteleuropa - Gedenkschrift für Kurt Horedt*, Rahden, 1999, p. 71-89.

²² Rotea, M.,- Penetrația culturii Otomani în Transilvania. Între realitate și himeră, în, *Apulum*, XXXI, 1994, p. 39-57.

²³ Emődi, J.,- Așezarea din epoca bronzului de la Palota veche, în, *Eph.Nap.* XII, 2002, p. 5-35.

²⁴ Bulzan, S., Ghemiș, C., Fazecaș, G.,- Săpăturile de salvare de la Oradea - punctual Salca „Pepinieră”, în, *Crisia*, 30, p. 81-140.

²⁵ Dumitrașcu, S., Emődi, J.,- Descoperiri arheologice hallstattiene de la Biharea, în, *Ziridava*, 13, 1981, p. 75-109.

²⁶ Ghemiș, C.,- O descoperire aparținând finalului epocii bronzului de la Valea lui Mihai (jud. Bihor), în, Fazecaș, G., ed., *Studii de Arheologie. In honorem Doina Ignat*, Oradea, 2014, p. 155 – 160.

²⁷ Ignat, D.,- Așezarea de la sfârșitul epocii bronzului de la Suplacu de Barcău (jud. Bihor), în, *Crisia*, XIV, 1984, p. 9-26.

²⁸ Bejenariu, I., Fazecaș, G.,- Materiale arheologice din epoca bronzului descoperite la Suplacu de Barcău „Dealul Roșu”, jud. Bihor, în, Fazecaș, G., ed., *Studii de arheologie. In Honorem Doina Ignat*, Oradea, 2014, p.161- 177.

²⁹ Crișan, I.,- Două descoperiri din perioada de trecere de la epoca bronzului la epoca fierului la Cefa, în, *Crisia*, XIII, 1988, p. 353-362.

³⁰ Gogâltan, F., Tamba, D.,- Materiale arheologice aparținând culturii Wietenberg descoperite la Șimleu Silvaniei, în, *Acta MP*, XVI, 1992, p. 61 – 65., complexul a fost reconsiderat câțiva ani mai târziu de Rotea, M., Tecar Monica și Tamba, D., - Complexul ritual de la Șimleu Silvaniei aparținând culturii Wietenberg, în, *Revista Bistriței*, XXI/1, 2007, p. 63-92, autorii subliniind caracterul ritual al depunerii.

³¹ Din păcate, așa cum sublinia F. Gogâltan (vezi nota următoare), analizele radiocarbon nu au făcut obiectul vreunui proiect sau program de cercetare distinct, pentru acest spațiu existând decalaje între numărul de date pentru diferite epoci, pentru spații diferite, realizate tangențial în cadrul unor proiecte care vizau alte aspecte ale preistoriei din vestul și nord-vestul Transilvaniei.

Originea acestui orizont a fost pusă în special pe seama prefacerilor ce survin pe parcursul fazei a III-a Otomani și aflate în strânsă legătură cu dispariția așezărilor de tip tell, moment situat undeva în jurul secolelor XVI-XV a.Chr. pentru zona vestică a Crișanei, așa cum o demonstrează o analiză radiometrică de la Girișu de Criș/Toboliu „Dâmbu Zănăcanului”³².

În cele mai multe abordări, astfel de materiale au fost atribuite grupului Hajdubagos/Cehăluț, mai nou Hajdubagos/Pișcolt-Cehăluț. Vom reține în continuare câteva dintre ele.

Salvarea materialelor de la Palota Veche și publicarea lor în 2002 îi vor da prilejul lui Janos Emődi să reia discuțiile legate de mixarea materialelor Otomani/Wietenberg pe parcursul fazei Otomani III, subliniind în același timp două aspecte deloc neglijabile în cercetarea acestei secvențe cronologice. Primul este cel al duratei scurte în timp a fenomenului de mixare a celor două culturi, iar cel de-al doilea, esențial în opinia noastră, este cel al absenței din materialele de la Palota a formelor caracteristice pentru olăria Hajdubagos, complexe salvate fiind datate de autor în perioada R B2³³.

Cu prilejul publicării materialelor de la Koroszakal și Koroszegapati, Marta Nagy realizează o sinteză a descoperirilor grupului Hajdubagos, repertoriind un număr de 41 de descoperiri răspândite pe un areal cuprins între Valea Someșului la Est, Câmpia Tisei la Vest și cursul mijlociu și inferior al Crișului Repede spre Sud. Din punct de vedere cronologic, cercetătoarea maghiară plasează materialele de la Koroszakal și Koroszegapati în intervalul R BB2- R BC, mai ales pe baza analizei ceramicii³⁴.

Janos Nemeti într-o ultimă sinteză dedicată acestui tip de materiale repertoriază un număr de 98 de descoperiri reunite sub denumirea de grup Hajdubagos/Pișcolt- Cehăluț, subliniind dificultatea de a departaja materialele pe faze și implicit de a realiza o cronologie internă a acestui grup.

De asemenea, el subliniază printre altele și că materialele descoperite în jurul orașului Oradea trebuie excluse, ele fiind caracteristice pentru faza Otomani III³⁵, opinie la care ne raliem și noi.

În loc de concluzii

În lumina celor expuse mai sus, sfârșitul culturii Otomani pare să fie marcat de un fenomen de aculturație, acest fenomen se petrece lent și are o durată destul de scurtă în timp. Pentru zona discutată, cea a cursului inferior al Crișului Repede, acest fenomen este marcat de apariția unor comunități Wietenberg dar și a unor alte comunități, fapt sesizabil în evoluția ceramicii.

Din păcate însă, lipsa datelor radiocarbon, deocamdată, îngreunează substanțial demersul nostru iar lipsa publicării unor materiale relativ recent descoperite ne îndeamnă la prudență³⁶.

Analiza materialului de la Oradea, prezența piesei de lut, a bolovanului depus în centrul gropii, tipurile ceramice întâlnite par să indice o groapă cu un caracter aparte/ritual, însă asupra caracterului acestei descoperiri vom reveni.

Având în vedere asemănările cu materialele din apropiere, cele de la Palota Veche, credem că întreg complexul poate fi datat în Intervalul R BB2-C, Bronz Târziu I în cronologia relativă³⁷, undeva în a doua jumătate a mileniului II a.Chr.

³² Gogâltan, F., - *The Early and Middle Bronze Age Chronology on the Eastern Frontier of the Carpathian Basin. Revisited after 15 Years*, în, Nemeth Rita, Rezi, B., ed, *Bronze Age Chronology in the Carpathian Basin, Proceedings Târgu Mureș*, 2015, p. 53-95.

³³ Emődi, J., - *Așezarea din epoca bronzului de la Palota Veche*, în, *Eph.Nap.* XII, 2002, p. 5-35.

³⁴ Nagy Marta, - *A Hajdubagos/Csehalut Csoport Leletei a Sebes-Koros Videkerol*, în, *Deri Múzeum Evkonyve*, LXXX, 2008, p. 25- 44.

³⁵ Nemeti, J., - *A Hajdubagos/Pișcolt-Cehăluți csoport*, în, *J.A.M.Evk*, LI, 2009, p. 31-53., idem.- *The Hajdubagos/ Pișcolt-Cehăluț group*, în, *Bronze Age Communities in Carpathian Basin*, Bibliotheca Musei Marisiensis, Seria Archaeologica, Cluj-Napoca, 2009, p. 203-221.

³⁶ Retrocedarea clădirii instituției muzeale orădene, închiderea ei în 2006 precum și tergiversarea de către autoritatea locală a finalizării lucrărilor la noul sediu au produs, cum era și firesc, efecte drastice în prelucrarea materialelor arheologice rezultate din săpăturile de salvare dar și în prelucrarea unor materiale mai vechi care se află împachetate în vederea mutării în noul sediu.

³⁷ Gogâltan, F., - *The settlement of Cășeu and some problems concerning the Late Bronze Age in Center and*

Aceste materiale sunt succedate sau parțial contemporane pe alte spații cu descoperirile de tip Hajdubagos/Pișcolt-Cehăluț, însă publicarea cercetărilor mai noi, dublate de analize radiometrice, vor aduce, credem, noi precizări cu privire la acest orizont cronologic încă insuficient cunoscut.

Pl. I: 2,- suprafața „Cimitirului Rulikowski” hașurile reprezintă zonele cu descoperiri arheologice
 3,- complexul identificat în teren (foto C. Gheмиș)
 4,- aspect din timpul cercetărilor (foto C. Gheмиș)
 5,- zona descoperirii, Ortofotoplan

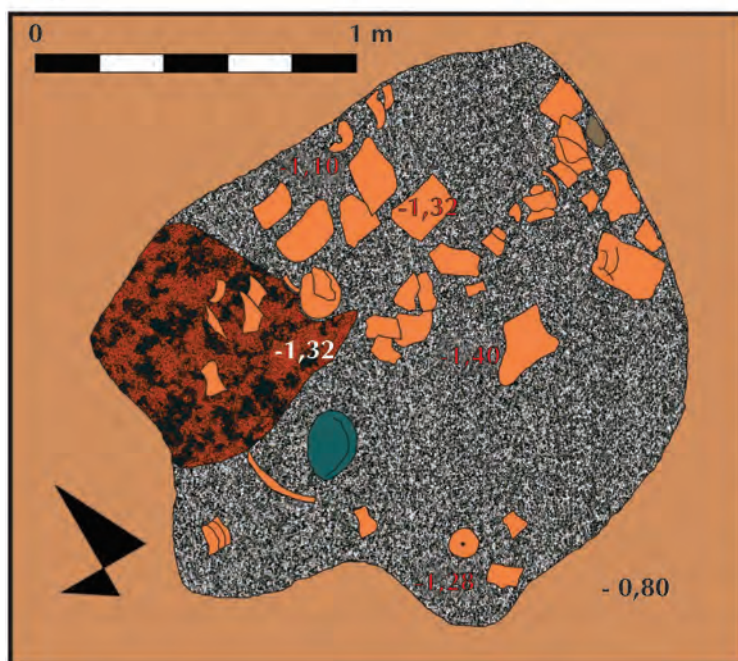

1

2

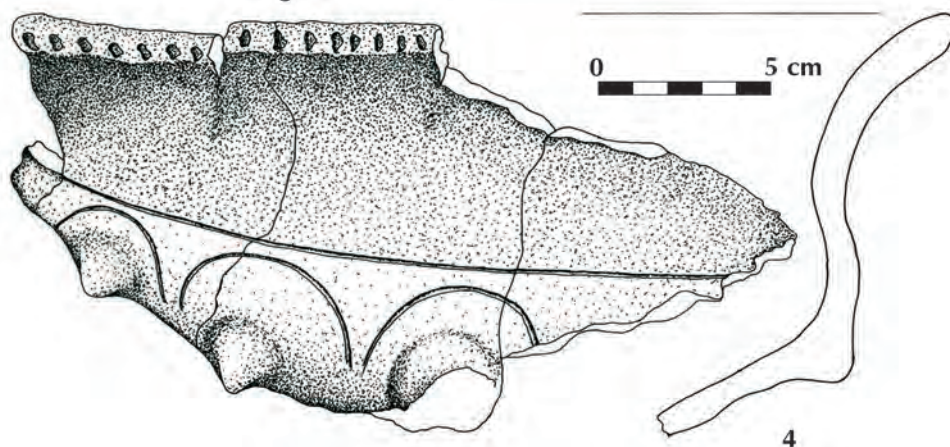
Oradea - Șoseaua de centură
sector III
C1/2001

3

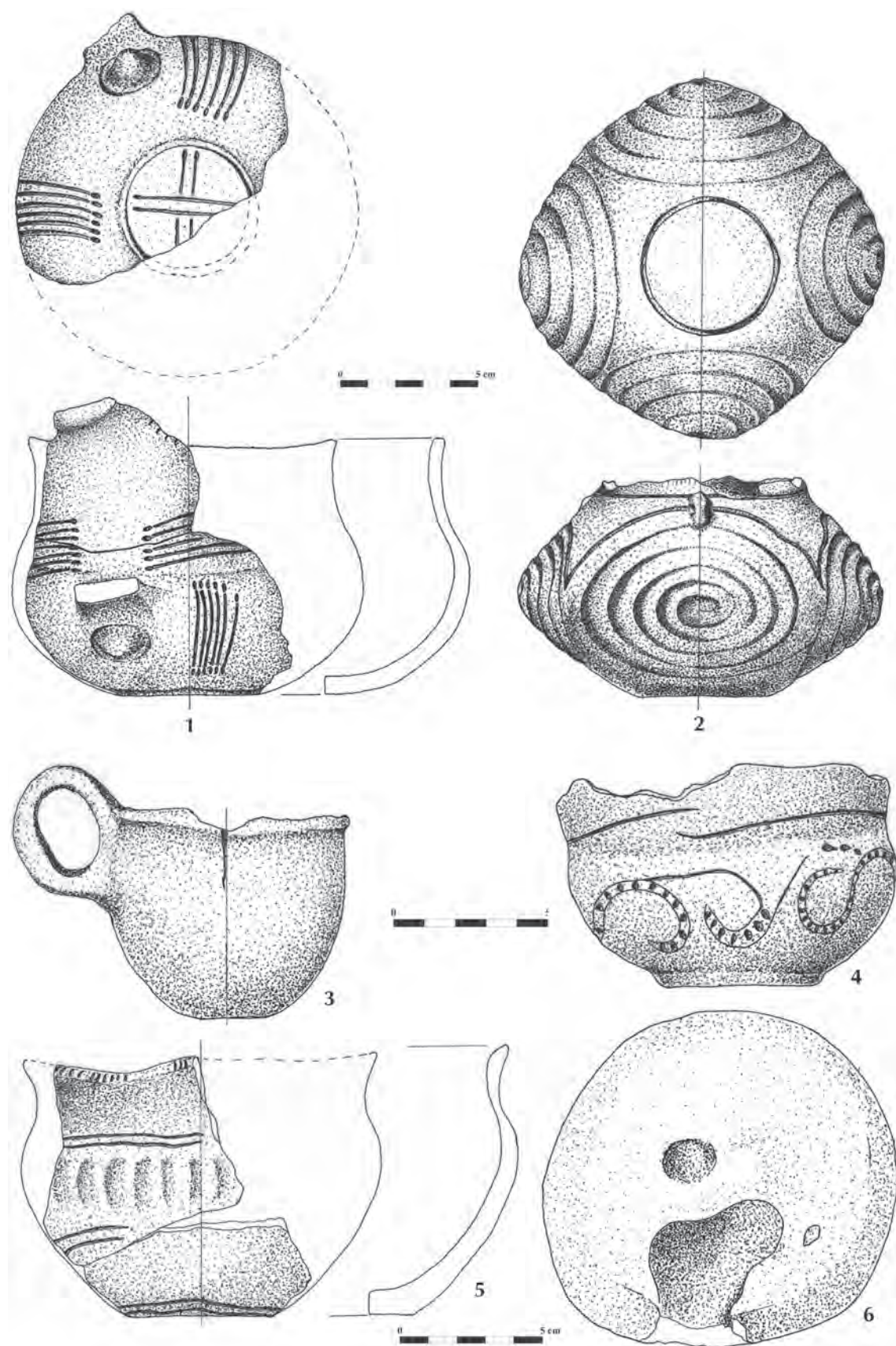
Legend:

- ash mixed with soil
- pottery
- burnt soil
- yellow clay
- adobe
- stone

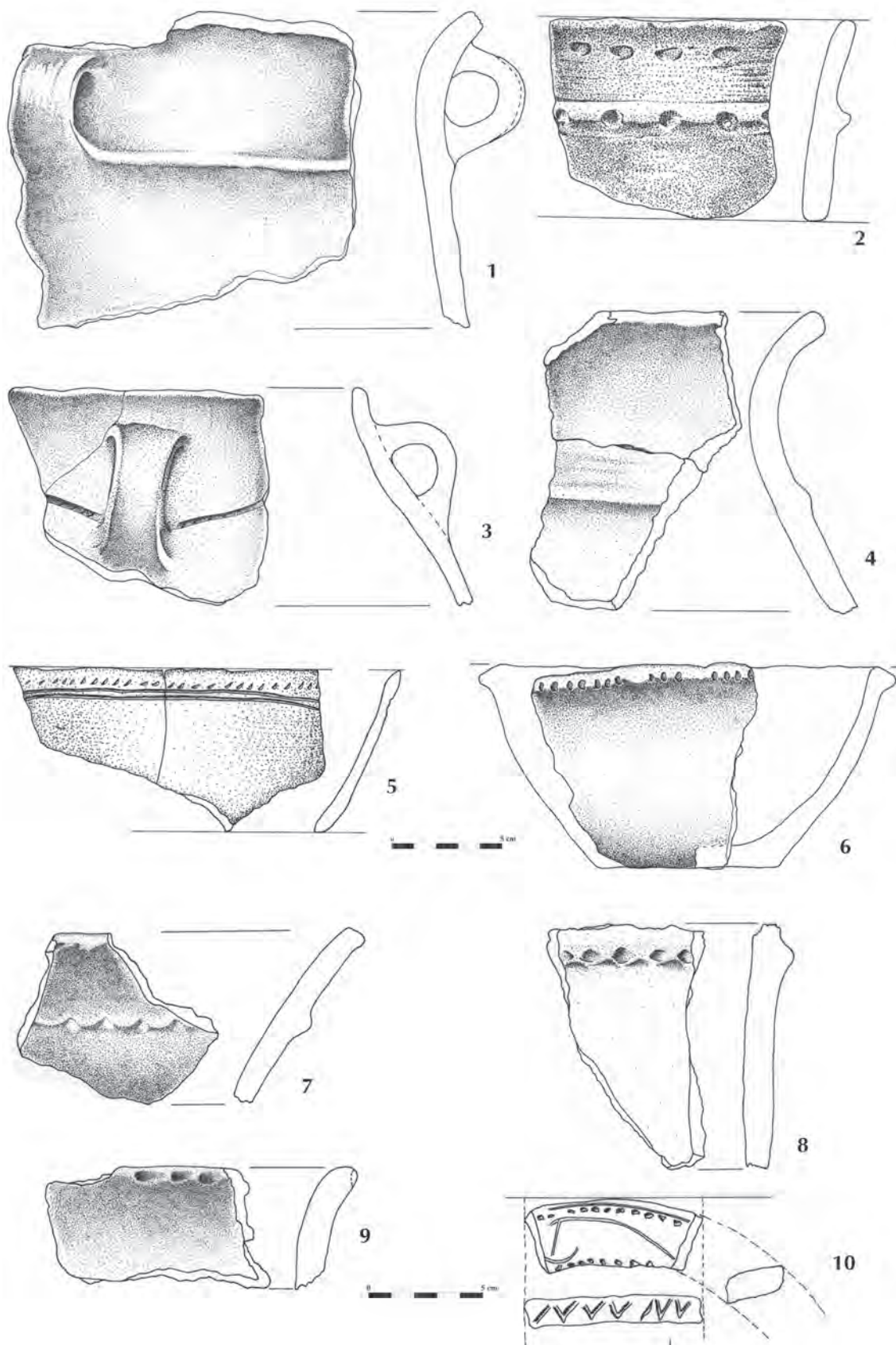

4

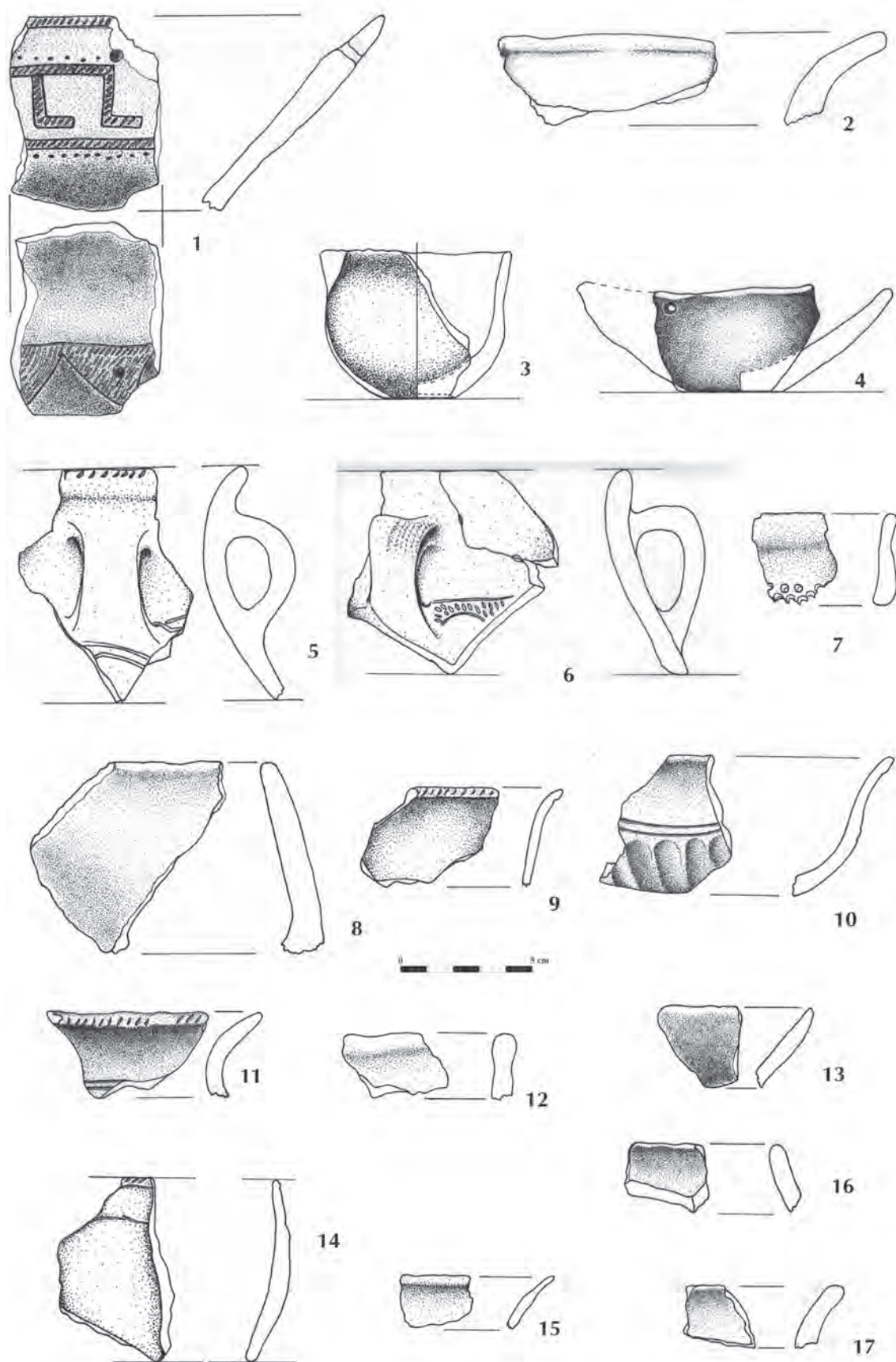
Pl. II: 1-2 aspecte din timpul cercetărilor (foto C. Ghemiș)
3,- grund (prelucrare G. Fazecaș)
4,- fragment de castron deformat

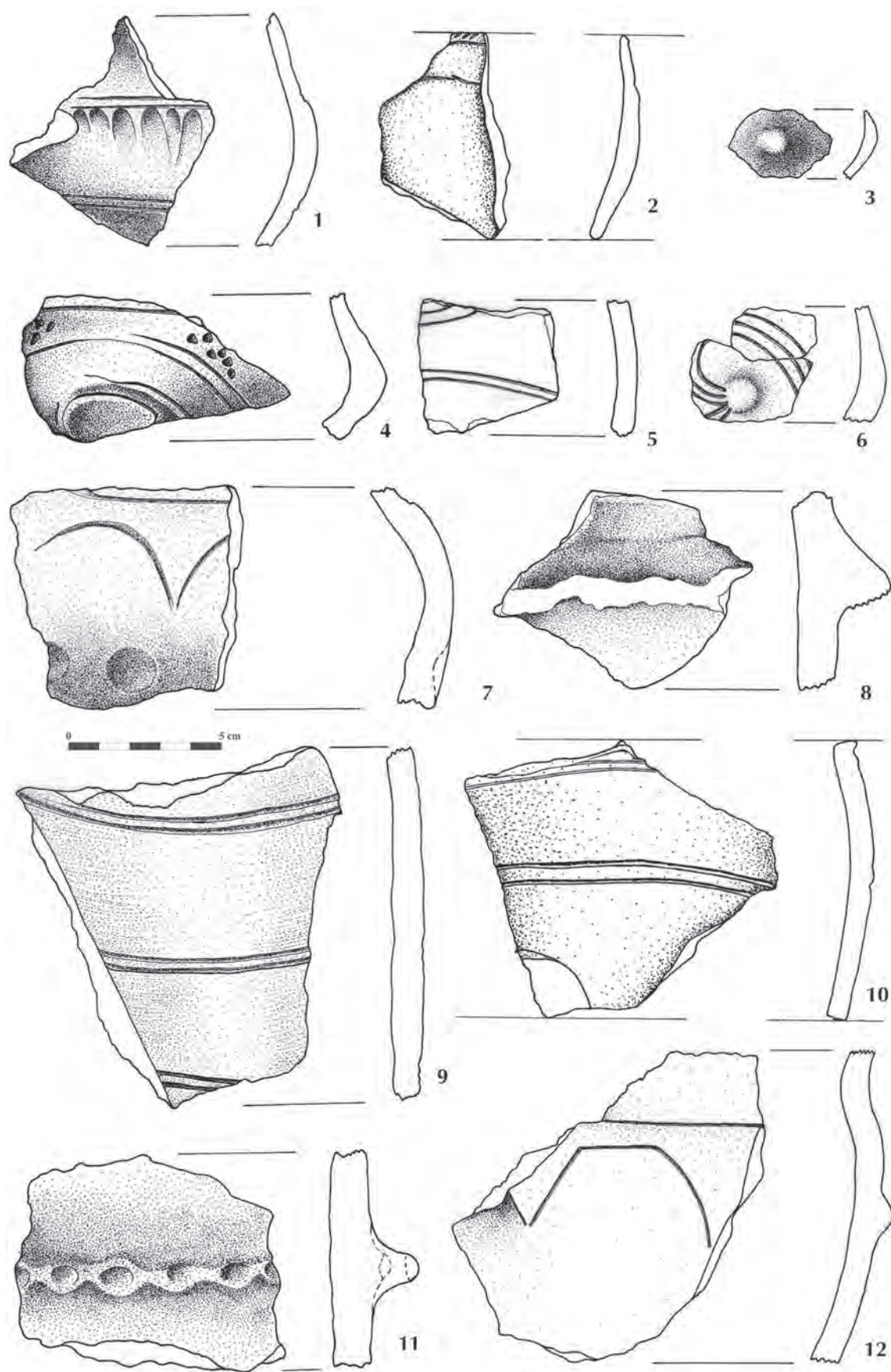
Pl. III: 1-5 căni, 6,- obiect din lut ars

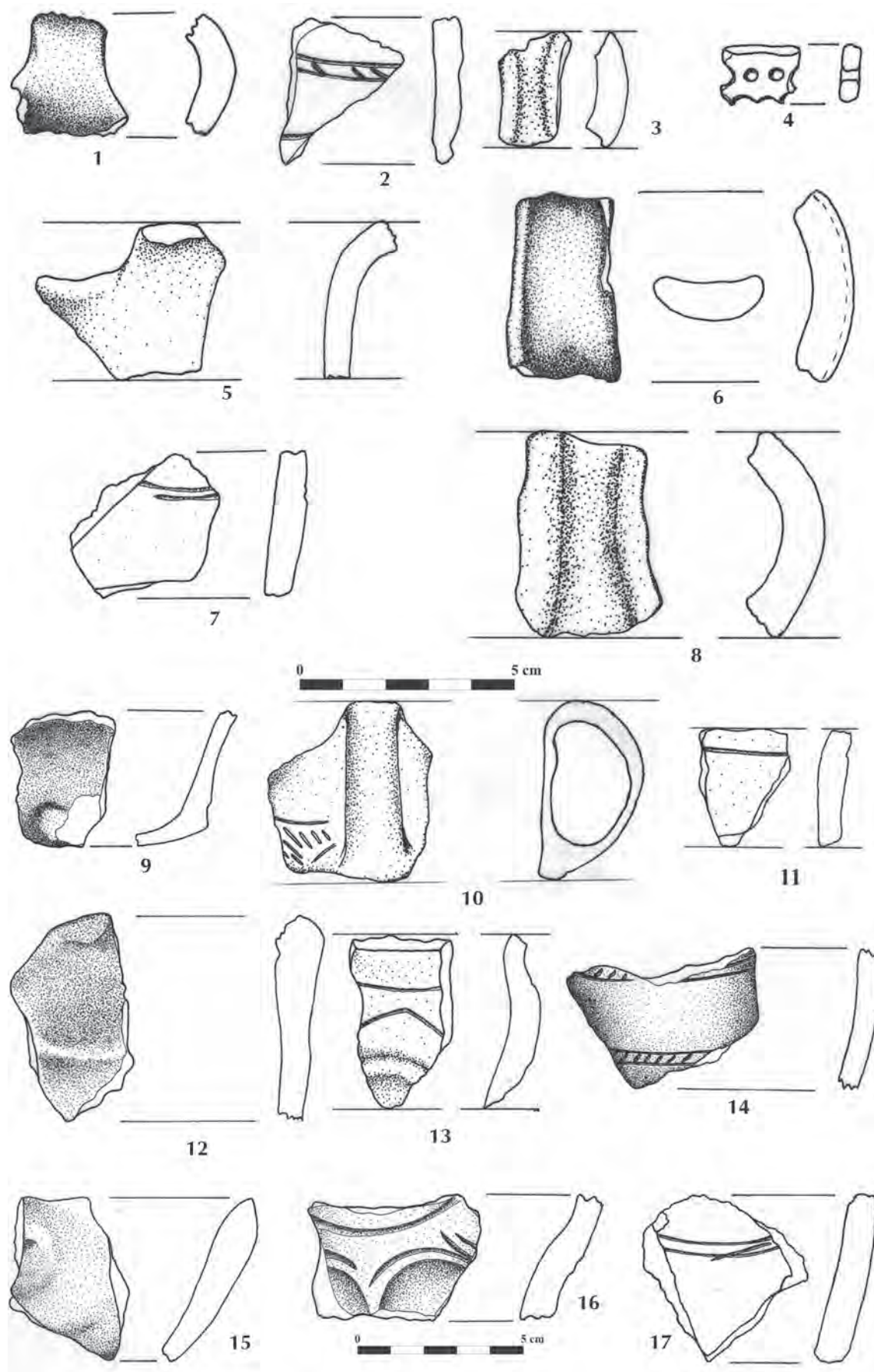
Pl. IV: 1-10 – fragmente ceramice

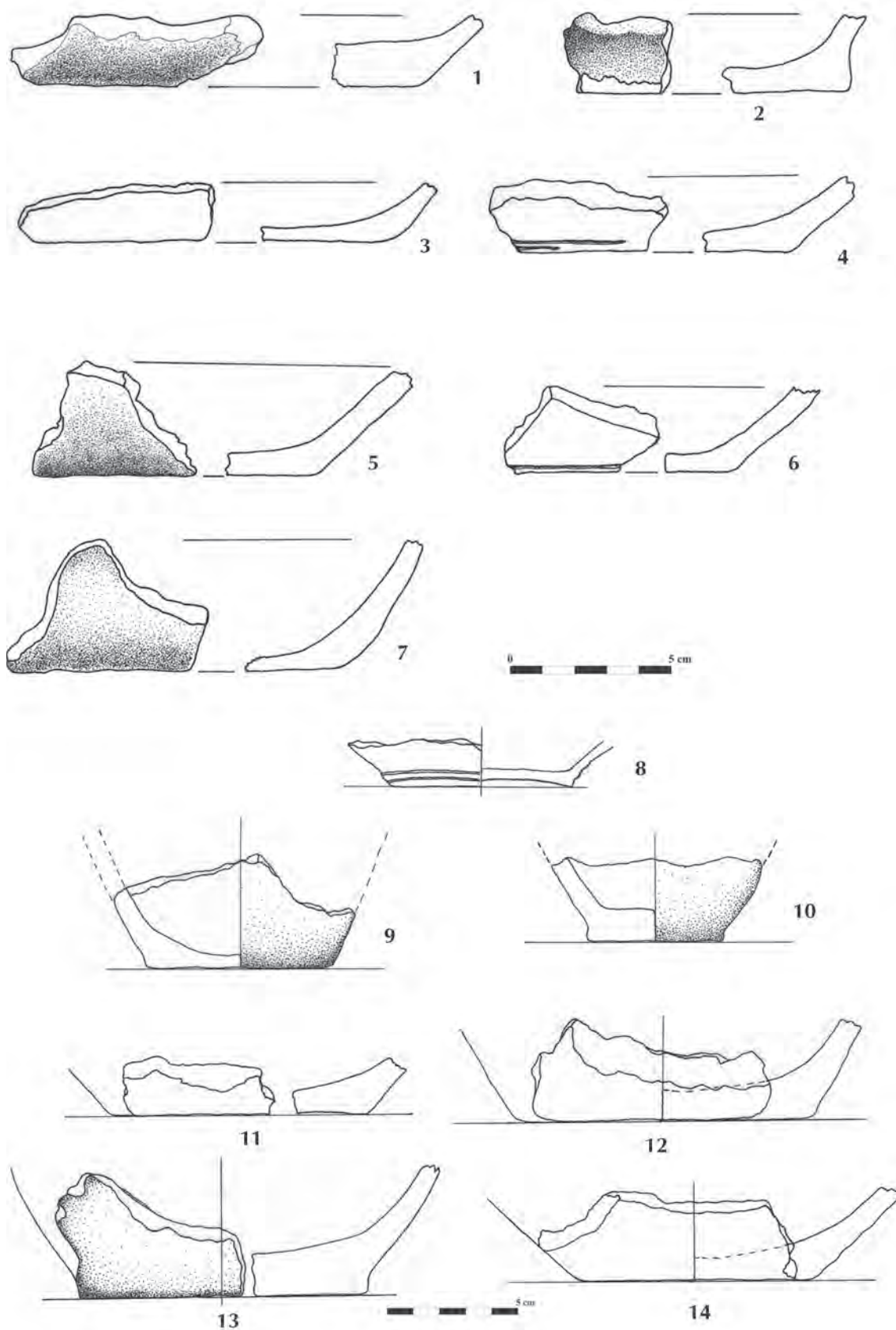
Pl. V: 1-17 – fragmente ceramice

Pl.VI: 1-12 – fragmente ceramice

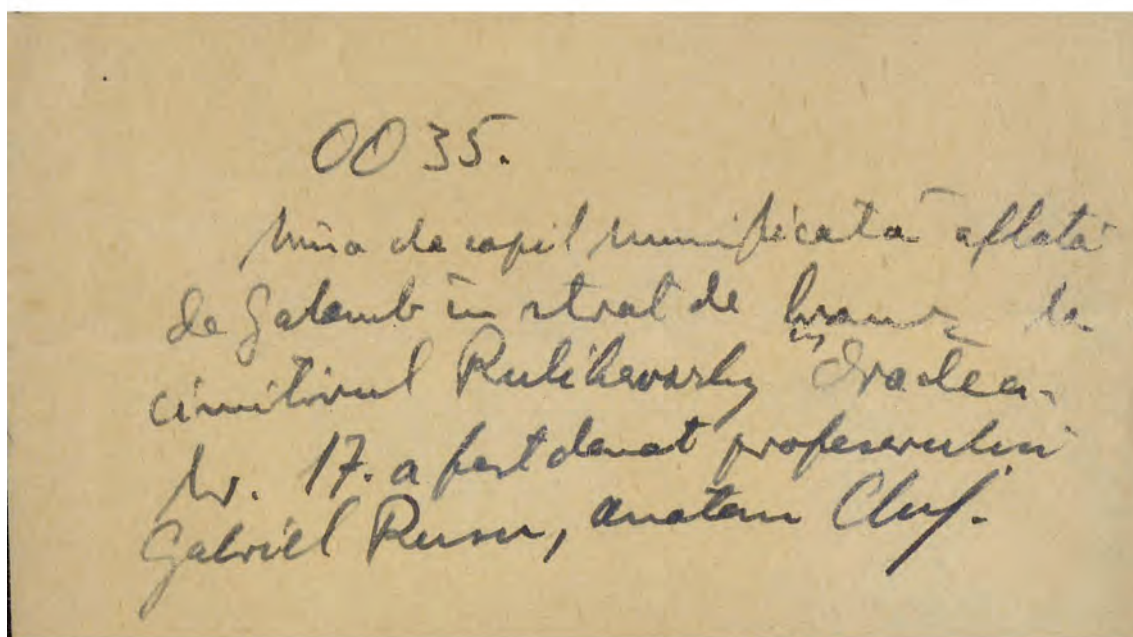
Pl. VII: 1- 17 – fragmente ceramice

Pl.VIII: 1- 14 – fragmente ceramice (funduri de vase)

1

2

Pl. IX: descoperiri vechi: 1- Mîini mumificate, clișeu vechi, 2- indicația descoperirii